

ПРОБЛЕМИ СПЕЦИФІКИ ТА МЕТОДОЛОГІЇ СУСПІЛЬНИХ НАУК В ПРАЦЯХ К. ПОППЕРА, Ф. ФОН ГАЄКА ТА Л. ФОН МІЗЕСА

Селетий Д.П. (м. Запоріжжя)

Анотація

В статті здійснюється історико-філософська реконструкція ідей провідних австрійських ліберальних філософів ХХ століття, що стосуються специфіки та методології суспільних наук; відтворені основні методологічні ідеї та аргументація цих філософів; здійснено оцінку їх історичного значення та актуальності.

Ключові слова

МЕТОДОЛОГІЯ, ЄДНІСТЬ МЕТОДУ, СЦІЄНТИЗМ, МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДУАЛІЗМ, ПОЗИТИВІЗМ, ІСТОРИЦИЗМ, ПАНФІЗИКАЛІЗМ, МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНДИВІДУАЛІЗМ, ФАЛЛІБІЛІЗМ.

Вступ

Після руйнації ідеологічної монополії марксизму-ленінізму в Україні та інших пострадянських країнах набуло великої актуальності питання про шляхи оновлення та розвитку вітчизняних суспільних (гуманітарних) наук, насамперед соціології та історії. Йдеться про потребу відходу від тих способів бачення та стереотипів, що сформувалися в філософських та наукових колах, пов'язаних з суспільствознавством в радянські часи та засвоєння досягнень західної соціально-філософської думки. Зокрема, актуальним є вивчення соціально-філософських ідей провідних ліберальних мислителів ХХ століття.

Мета статті - здійснити історико-філософську реконструкцію основних методологічних ідей Поппера, Гаєка та Мізеса, оцінити їх історичне значення та актуальність.

Щоб ці ідеї були краще зрозумілими, доцільно спочатку окреслити в загальних рисах стан обговорення проблеми, що передував появі основних методологічних праць австрійських мислителів.

Обговорення проблеми

Філософи та науковці, що наголошують на потребі відходу від успадкованого з радянських часів розуміння завдань та методів суспільних наук, насамперед підкреслюють необхідність надання цим наукам гуманістичного характеру [1; 2]. З іншого боку, має місце намагання багатьох суспільствознавців переосмислити, осучаснити та розвинути марксистські підходи до вивчення суспільства та історії, оскільки, на їх думку, саме ці підходи є найбільш адекватними завданням наукового пізнання історії та суспільства [3; 4]. В будь-якому разі визнається необхідність суттєвого оновлення і важливість засвоєння здобутків західної соціально-філософської думки.

Найбільша увага, як правило, приділяється або класичним філософським напрямкам та філософам, або найсучаснішим модним інтелектуальним віянням. Значна увага приділяється також поглядам представників таких популярних у ХХ сторіччі філософських течій як

екзистенціалізм, герменевтика тощо; проте ці погляди стосуються проблем методології суспільних наук лише опосередковано, оскільки вказані філософські течії орієнтовані скоріше на мистецький, аніж на науковий спосіб розуміння. Соціально-філософські ідеї провідних ліберальних мислителів ХХ століття, які, з одного боку, не стали загальноновизнаною філософською класикою, а з іншого - не слідували в руслі інтелектуальної моди, залишаються, недостатньо дослідженими у вітчизняній соціально-філософській літературі. Зокрема, це стосується методологічних ідей провідних австрійських ліберальних філософів ХХ сторіччя К. Поппера, Ф. фон Гаєка та Л. фон Мізеса.

Ідеї цих мислителів розглядаються в цій статті разом, оскільки, хоча ці філософи і не утворюють єдиної “школи”, їх основні методологічні погляди частково співпадають, а частково доповнюють один одного; до того ж, вони належать до одного часу, і між ними має місце значний взаємний вплив.

Наприкінці ХІХ початку ХХ століття сформувалися чотири основні підходи до проблеми суспільних (гуманітарних) наук:

1) радикальне заперечення специфіки суспільно-наукового пізнання – програма дослідження суспільних явищ в фізичних термінах (фізикалізм) або в термінах емпірично спостережуваної поведінки людей (біхевіоризм); намагання виключити як “ненаукові” пояснення соціальних подій в “антропоморфних” термінах людських ідей та цілей;

2) погляд на соціальну науку як науку, що спирається на емпіричний метод, завданням якої є виявлення найзагальніших законів історичного розвитку і передбачення подальшого суспільно-історичного розвитку, детермінованого цими законами (Конт, Маркс);

3) радикальне розмежування між “науками про природу” та “науками про дух”; ототожнення останніх з історичним пізнанням; суб’єктивістський підхід до гуманітарного пізнання – теорія про “симпатичне” розуміння, внутрішнє переживання як метод “наук про дух” на противагу каузальному поясненню як методу “наук про природу”; пов’язаний з цим суб’єктивістським підходом культурно-історичний релятивізм; по суті – відмова від ідеї об’єктивності гуманітарного знання (Дільтей);

4) критика ототожнення гуманітарних наук з історичними і, натомість, обґрунтування методологічного поділу наукових дисциплін на 1) “номотетичні” науки, метою яких є виявлення загального - законів, що виражають певну регулярність явищ та 2) “ідеографічні” науки, що досліджують індивідуальні феномени, події в потоці становлення, те, що відбулося лише раз (Віндельбанд, Ріккерт).

В працях Поппера, Гаєка та Мізеса, що виходили друком в 30-50-х роках, позиції позитивізму, історицизму та релятивізму піддаються жорсткій критиці; натомість обґрунтовується методологічне розмежування між теоретичними та історичними дисциплінами

(“номотетичні” та “ідеографічні” науки в термінології Віндельбанда) та позиція методологічного індивідуалізму. В праці Л. фон Мізеса “Теорія та історія” обґрунтовується також ідея методологічного дуалізму – принципової відмінності методів природничих та суспільних наук. Найбільш фундаментальними є досягнення К. Поппера – спростування класичної, “фундаменталістської” концепції пізнання з її ідеалом абсолютно надійного знання, ілюзією всемогутності науки та авторитарними тенденціями, що живилися цією ілюзією, - і, натомість, розробка та комплексне обґрунтування принципово нової, критичної, фаллібілістської концепції науки та розвитку знання. Коротко зупинимось на кожній з основних ідей австрійських філософів, починаючи з найбільш фундаментальних.

1. Критична, фаллібілістська концепція науки

К. Поппер показав, що усе наше знання є гіпотетичним, жоден його елемент не є абсолютно надійним. Ані самоочевидні “ідеї чистого розуму” (як вважали представники класичного раціоналізму), ані “чуттєві дані” (як вважали представники класичного емпірицизму) не є абсолютно надійним фундаментом, на якому можливо звести будівлю абсолютно надійного знання. “Самоочевидність” тих або інших ідей є лише суб’єктивним враженням, що ніяк не гарантує їх істинність. Почуття не дають нам ніякого знання у “готовому” вигляді, всі наші знання, що мають нібито чуттєве походження, є результатом нашої інтерпретації наших відчуттів в світлі вже наявних у нас знань та очікувань, і ця інтерпретація завжди може бути хибною. Отже, немає абсолютно надійних “фактів”. Крім того, неможливе логічне виведення теорій з фактів; так званий метод індукції є міфом – такого методу не існує і не може існувати на чисто логічних підставах. Усі наші теорії, зокрема усі теорії науки є гіпотезами – краще або гірше підкріпленими, залежно від того наскільки ретельно ми намагалися їх спростувати (шукаючи їхні внутрішні суперечності, суперечності з іншими теоріями, та співставляючи висновки, що з них слідують, з фактами). Отже, ніщо в нашому знанні не є абсолютно надійним, будь-який його елемент може, в принципі, виявитися помилковим. Розвиток знання здійснюється через пошук та усунення помилок - шляхом висунення гіпотез та їх раціональної критики [6; 7; 8; 9].

2. Теорія, історія та історичне пророкування

З фаллібілістичною концепцією науки тісно пов’язана критика Поппером історизму – квазінаукового історичного пророкування. Варто зауважити, що для сприйняття цієї критики зовсім необов’язково бути прихильником послідовно фаллібілістичної теорії пізнання – достатньо просто реалістичної оцінки відношення між нашим знанням та нашим незнанням. Можна, наприклад, вірити, що фізика Ньютона містить самі лише абсолютні, остаточні істини, і, разом з тим, розуміти, що будь-яке конкретне передбачення розвитку достатньо складної фізичної ситуації є ненадійним через те, що ми не можемо отримати та опрацювати усі

необхідні для цього дані - величезний (а для абсолютної точності та надійності – безмежний) масив даних, що вичерпно описує цю фізичну ситуацію. Достатньо усвідомлювати, що ми не є всезнаючими; що ми знаємо лише дещо, і те дещо, що ми знаємо, є лише невеличким острівцем в безмежному океані нашого незнання; до того ж, навіть в тому невеличкому дещо, що ми знаємо, міститься багато помилок.

Поппер показує, що претензії на довгострокове передбачення розвитку суспільної системи на науковій основі ґрунтуються на нерозумінні методології та можливостей науки. Навіть така високорозвинена наука як фізика не дає можливості здійснювати довгострокове прогнозування розвитку фізичних ситуацій; висока точність та надійність прогнозів має місце лише у випадку короткострокового прогнозування, що стосується достатньо простих ситуацій, які знаходяться або в умовах штучної ізоляції або в виняткових природних умовах, подібних до умов штучної ізоляції. Те саме має місце й у випадку усіх інших наук. На підставі нашого знання про регулярності, що мають місце в суспільному житті (соціологічні закони), ми можемо з більш-менш практично виправданою певністю спрогнозувати розвиток деякої соціальної ситуації (а також можливий вплив на нього тих або інших наших дій) в найважливіших для нас аспектах у близькому майбутньому. Але ми не можемо зі значною певністю передбачати, яким буде соціальний устрій, скажімо, через 100 років, оскільки за цей час напевно відбудеться багато подій, яких ми зовсім не здатні передбачити, і які суттєво вплинуть на розвиток суспільства. Тим більше, ми не можемо на раціональній, науковій основі спрогнозувати виникнення чогось принципово нового і визначити, хоча б в найзагальніших рисах, характеристики цього новоутворення (як на це претендує марксизм). Адже теорії та закони завжди описують ті регулярності, які вже багаторазово спостерігалися раніше. Напевно, не було б підстав заперечувати науковість передбачення настання соціалізму, якби це передбачення ґрунтувалося на спостережуваній багато разів регулярності типу: кожен 500 років капіталізм змінюється на соціалізм. “Закони історії”, які відповідали б поняттю наукових законів, можна уявити лише як описання якихось історичних циклів, або як описання однакових стадій розвитку, які проходять *незалежно одне від одного* різні суспільства, але про такі явища поки що нам нічого невідомо. Очевидно, марксістські “формації” не є такими стадіями, оскільки, по-перше, багато суспільств не проходили ті або інші з цих стадій, по-друге, розвиток різних суспільств не був незалежним від розвитку інших суспільств (наприклад, феодалний лад не був результатом внутрішнього розвитку античної, рабовласницької цивілізації, а був наслідком завоювання Європи племенами “варварів”, переважно німецьких; ймовірно, що східні суспільства ніколи не увійшли б до капіталістичної формації, якби ця формація не була привнесена до них з заходу тощо). Про комуністичну

формацію годі й говорити. Уявлення про існування закону прогресу (тобто про те, що прогрес здійснюється і здійснюватиметься з необхідністю) також хибне: ми маємо підстави говорити лише про те, що досі в історії людства переважала *тенденція* до прогресу.

Але якщо законів історії не існує, то на що спирається у своєму дослідженні історична наука? Відповідь, що її знаходимо в працях австрійських мислителів, така: історичне дослідження не потребує якихось спеціальних “законів історії”; воно спирається, з одного боку, на весь комплекс наявних історичних свідчень, з іншого (для інтерпретації цих свідчень, встановлення їх вірогідності та заповнення лакун між ними) - на весь комплекс наявних у нас теорій, побутових та наукових. Більшість історичних пояснень ґрунтуються на теоріях, які ми застосовуємо інтуїтивно, навіть не замислюючись. Карл Поппер наводить такий приклад: якщо нам говорять, що якийсь історичний діяч помер від того, що йому відрубали голову, то ми можемо прийняти таке пояснення тому, що маємо теорію про те, що відрубання голови веде до смерті. Напевно, ми не повірили б, якби нам сказали: цей історичний діяч помер через те, що йому підстригли волосся. [10, 330-331] Разом з тим, історичне пояснення може використовувати й більш складні, наукові теорії: пояснюючи розвиток якоїсь конкретної економічної ситуації, історик може звертатися до економічних теорій, пояснюючи результат якоїсь битви – до військової теорії тощо.

Австрійські мислителі наголошували також, що історичні науки не тотожні з суспільними: по-перше, існують теоретичні суспільні науки (як, наприклад, економіка); по-друге, можливе історичне дослідження розвитку природних ситуацій. Фрідріх фон Гаєк для прикладу пише про можливість написання історії заростання бур'янами якоїсь земельної ділянки: така історія, якщо вона прагне не лише описувати, а й пояснювати спостережуваний процес, буде звертатися до теорій з рослинництва. Звичайно, ця історія мало кого зацікавить; але існують важливі природничі науки історичного характеру: зокрема, як зауважує Гаєк, “географія та, принаймні, значна частина геології та астрономії цікавляться переважно конкретними ситуаціями або на Землі або у всесвіті; їх завдання – пояснювати унікальні ситуації, з'ясовуючи, яким чином вони виникають під дією багатьох сил, підпорядкованих загальним законам, вивченням яких зайняті теоретичні науки” [11, 81].

3. Методологічний дуалізм

Розмежування між теоретичними та історичними науками не усуває необхідності визначення методологічної специфіки суспільних наук. На цьому наголошує Людвіг фон Мізес, обґрунтовуючи ідею методологічного дуалізму.

Мізес полемізує з тими, хто вважає, що суспільна наука має досліджувати свій предмет в термінах фізики або емпірично спостережуваної поведінки, не вдаючись до “антропоморфних” пояснювальних принципів – людських ідей та цілей. Безглуздо

намагатися виключити “антропоморфізм” при поясненні людської діяльності. Таке намагання ґрунтується не на раціональних підставах, а на догматичному прагненні нав’язати суспільним наукам методи, що відповідають світогляду примітивного матеріалізму чи емпірицизму-позитивізму. Фізикалізм та біхевіоризм заперечують науковий статус саме за тими способами пояснення, які є найбільш ефективними, і намагаються обмежити суспільну науку методами, цілковито непридатними для пояснення суспільних явищ. Обидва вони претендують на те, щоб замінити - як вони заявляють ненаукове - телеологічне трактування чисто причинним трактуванням людської діяльності. Біхевіоризм нічого не може нам сказати “про рефлексі, що побудували храми, залізниці та фортеці, про інстинкти, що породили філософію, вірші та системи права, про автоматизм, що приводить до зростання та занепаду імперій, про несвідомі реакції, що розщеплюють атом .” [12, 177-179].

Отже, плідне дослідження людської діяльності, соціальних ситуацій та функціонування інституцій неможливе без звертання до ідей та цілей людей: “Якщо спостерігач не знайомий з ідеологією, технологією та терапевтикою людей, за поведінкою яких він спостерігає, то він не зможе в ній розібратися” [12, 208].

Панфізикалізм та біхевіоризм виходять з переконання, що людські ідеї не є справжньою реальністю, а є лише ілюзорними “епіфеноменами”, або, навіть якщо вони є реальними, не можуть насправді управляти матеріальними процесами. “Справжнє” пояснення людської поведінки, оскільки ця поведінка виражається в тілесних, фізичних рухах, має здійснюватися в термінах фізичних рухів та причинно-наслідкових закономірностей, що управляють ними. Але такі погляди – лише метафізичне переконання, яке не має ніякого відношення до науки: “Матеріалісти не висували нічого, крім метафор та аналогій . Задовільна матеріалістична доктрина повинна описати послідовність подій, що відбуваються в матерії, які виробляють певні ідеї [12, 74-78].

Ідеї людей управляють їх поведінкою, а отже, і тими фізичними процесами, в яких ця поведінка виражається; з іншого боку, ідеї зазнають впливу від матеріальних процесів. Ми нічого не знаємо про механізм цієї взаємодії, але це не може бути підставою щоб заперечувати її існування: “Думки та ідеї не є фантомами. Вони реальні. Незважаючи на невідчутність та нематеріальність, вони є рушійною силою, що викликає зміни в царстві відчутних та матеріальних речей” [12, 75].

Діяльність людей визначається їх свідомістю; незалежно від того, чи ми поділяємо віру матеріалістів в те, що свідомість детермінована якимись матеріальними процесами, ми повинні виходити з того факту, що сучасна наука не володіє знанням, яке дозволило б виводити думки людей з цих процесів або виводити діяльність людей безпосередньо з

матеріальних процесів, не звертаючись до їх думок. “Усе це розщеплює царство знання на дві окремі області: царство зовнішніх подій, що звичайно називають природою, та царство людського мислення й діяльності” [12, 13].

4. *Методологічний індивідуалізм*

Поняття “методологічний індивідуалізм” ввів в обіг австрійський економіст Йозеф Шумпетер, застосувавши його для характеристики методології австрійської економічної школи Карла Менгера (до якої, зокрема, належали Мізес та Гаєк). Сам Менгер називав цю методологію “атомістичною” або “синтетичною”. Методологічний індивідуалізм розвиває тезу про принципову відмінність між природничими та суспільними науками.

Метою природничих наук є пояснення властивостей та поведінки емпірично спостережуваних об’єктів, встановлення постійних зв’язків між різними властивостями – законів природи та здійснення передбачень на основі знання про ці закони. Найбільш продуктивні пояснювальні теорії виявляють зв’язки між різними емпірично спостережуваними властивостями та явищами не безпосередньо, а за допомогою гіпотез про внутрішню структуру емпірично спостережуваних об’єктів. Структурні елементи, на основі яких робиться пояснення емпірично спостережуваних властивостей та поведінки різних речей, недоступні для прямого емпіричного спостереження; вони є теоретичними конструктами, вдалимими гіпотезами, що виявилися придатними для встановлення закономірностей безпосередньо спостережуваної поведінки об’єктів.

В суспільних науках маємо протилежну ситуацію. В них доступним для спостереження є саме елементарний рівень – людські індивіди, їх діяльність та відносини. При цьому головним пояснювальним принципом є інтерпретація людської діяльності як керованої ідеями, знаннями та цілями індивіда. Значення цього принципу для суспільних наук можна порівняти зі значенням поняття сили для фізики. Проте існує суттєва відмінність: поняття сили у фізиці є абстрактним теоретичним конструктом, в той час як те, що людина у своїй поведінці керується ідеями, знаннями та цілями є чимось ніби само собою зрозумілим – тим, про що всі ми знаємо з щоденного життєвого досвіду.

Натомість, об’єкти, що утворюють “компаративний рівень” суспільних наук, не є відпочатку даними в чуттєвому досвіді. Вони не лише не доступні для чуттєвого спостереження, а взагалі не мають фізичної, матеріально-предметної реальності. Гаєк ілюструє це на прикладах об’єктів, які він називає “історичними фактами”: “Що собою являє битва при Ватерлоо, правління Людовіка XIV у Франції або феодална система?”

Отже, соціальні об’єкти композитивного рівня (такі як інституції чи історичні події) являють собою не що інше, як теоретичні моделі, сконструйовані з відносин між індивідами, мисленно відібраних та

поєднаних під кутом зору певних пізнавальних проблем та наявних теорій. Суспільні науки мають ґрунтуватися на чіткому усвідомленні того факту, що справжніми дієвими особами суспільних процесів є індивіди з їх цілями та ідеями, а всякого роду соціальні "цілості" є лише абстракціями, що допомагають нам зрозуміти сукупні наслідки діяльності великої кількості індивідів. А отже, як пише Карл Поппер, "справжнє завдання соціальної теорії полягає в тому, щоб конструювати і дбайливо аналізувати наші соціологічні моделі у термінах індивідуальностей, їх позицій, очікувань, взаємин і т.ін. – постулат, що може бути названий "методологічним індивідуалізмом" [8, 153-154].

Методологічний індивідуалізм протистоїть підходу, що його Гаєк називає методологічним колективізмом, а Поппер – есенціалізмом. Методологічний колективізм, на думку Гаєка, засновується на помилці мислення, яку можна назвати "концептуальним реалізмом" – "реалізмом, який некритично допускає, що там, де є вживані поняття, там мають бути й цілком визначені "дані" речі, які цим поняттям відповідають" [11, 67]. Прикладом такого "біологізму" можуть слугувати популярні в ХХ ст. цивілізаційні теорії, зокрема, найвідоміша з них - теорія Освальда Шпенглера, - англійський філософ та історик Робін Колінгвуд цілком слушно кваліфікував її як "рецидив позитивістського натуралізму" [14, 252]. Натомість, методологічний індивідуалізм ґрунтується на наступному переконанні (формулювання Мізеса): "Тільки індивід думає. Розмірковує тільки індивід. Тільки індивід діє" [15, 82]. "Суспільство не існує і не живе поза поведінкою людей . Суспільство не мислить і не діє. Індивіди, в процесі мислення та діяльності, створюють комплекс відносин і фактів, що називаються суспільними відносинами і фактами ." [12,183]. "Крім діяльності індивідів не існує іншого субстрату суспільства. шлях до пізнання колективних утворень лежить через аналіз діяльності окремих індивідів" [16, 65].

Слід відзначити, що вимога методологічного індивідуалізму пояснювати функціонування суспільних інституцій та інші суспільні процеси як сукупний результат діяльності та відносин індивідів, що керуються своїми ідеями та цілями, не має нічого спільного з ідеєю про те, що суспільні інституції утворюються шляхом свідомого проектування або що всі суспільні події були кимось заздалегідь заплановані. Прибічники методологічного індивідуалізму наголошують на протилежному: завдання соціальних наук – це виявлення, пояснення та прогнозування таких наслідків соціальних дій, що не входять до намірів діячів, але є результатами їх сукупної діяльності. Фрідріх фон Гаєк пише про це так:

Ідеї Поппера, Гаєка та Мізеса, а також полеміка, яку вони вели з позитивістськими та історицистськими поглядами, мали великий вплив на суспільну свідомість та розуміння філософами й науковцями проблем наукової методології. Так, визначний сучасний вчений та філософ науки Д.Дойч справедливо відзначає, що "загальноприйнята теорія наукового

пізнання своїм сучасним формулюванням зобов'язана головним чином філософу Карлу Попперу” [17, 83]. Ті підходи, проти яких була спрямована основна критика австрійських філософів, на сьогодні перебувають у стані занепаду. Разом з тим, стереотипи, на яких ґрунтувалися ці підходи, залишаються досить впливовими.

Ці стереотипи характерні навіть для деяких філософів, що вважають себе учнями Поппера. Наприклад, в останніх своїх працях Джордж Сорос пропонує часткову ревізію ідей Поппера, зокрема, - визнання суспільних наук лженауками (див., зокрема: [18]).

Оцінюючи розвиток суспільних наук у другій половині ХХ сторіччя, можемо сказати, що він в основному відповідав тим методологічним принципам, що їх відстоювали австрійські філософи. Зокрема, для характеристики розуміння проблем теорії та методології суспільних наук провідними сучасними соціологами дуже показовою є стаття Рендала Коллінза “Соціологія: переднаука чи антинаука?”, в якій розглядаються та спростовуються основні аргументи проти соціологічної науки. Аргументація Коллінза в багатьох аспектах дуже подібна до аргументації Поппера і загалом цілком узгоджується з фаллібілістичною концепцією науки. Ряд критиків, що заперечують науковість соціології та висловлюють більш спеціальні технічні зауваження, по-моєму, завзято тримаються вузькопозитивистського бачення позиції опонентів, ігноруючи більш реалістичний образ науки” [19].

Висновки:

1. Фаллібілістична концепція науки Поппера показала повну неспроможність позитивістської концепції, що спричинило занепад позитивізму у II половині ХХ століття.

2. Радикально дегуманізуючі підходи до суспільних наук, що напочатку ХХ сторіччя були представлені такими напрямками як фізикалізм та біхевіоризм, проти яких була спрямована велика частина полеміки австрійських філософів, також втратили свій вплив.

3. Критика австрійців завдала потужного удару по історицизму, вірі у всемогутність науки та можливість тотального раціонального управління суспільством.

4. Теорії, прийняті сучасними суспільними науками в основному відповідають вимозі методологічного індивідуалізму, - розглядати суспільні процеси як результати діяльності та взаємодії індивідів.

5. Разом з тим, позитивістські та історицистські стереотипи “науковості” зберігають значний вплив, тому праці австрійських філософів, їх методологічні ідеї та аргументи залишаються актуальними.

Перспективи подальших досліджень

Як уже відзначалося, дана стаття висвітлює лише окремі моменти філософської дискусії про методологію та специфіку суспільних наук. Загалом, ця тема потребує більш ґрунтовних та комплексних досліджень, зокрема, перспективним напрямом є філософське дослідження методологічних ідей, що містяться в працях класиків

соціологічної думки ХХ століття та провідних сучасних соціологів, а також питання про те, як різні методологічні ідеї фактично знаходять втілення в сучасних соціологічних теоріях.

Джерела

1. Жадько В.А. Гуманістичний характер та методологічна спрямованість соціальної філософії. // Культурологічний вісник Нижньої Наддніпряни, №9. – с.49-59
2. Федотова В. Перспективы обществознания: классическое и неклассическое в социальном познании. // Общественные науки и современность, №4, 1992. – с.45-54.
3. Воловик В.И. Философия истории. – Запорожье: “Просвіта”, 2004. – 140 с.
4. Філософія: Навч. посіб. – 2-ге вид. / за ред. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 2001. - 457 с.
5. Реале Дж., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Том 4. От романтизма до наших дней. – Санкт-Петербург: Петрополис, 1997. – 880 с.
6. Поппер К. Логика научного исследования. – М.: Республика, 2004. - 608 с.
7. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. В 2-х т. – К.: Основи, 1994.
8. Поппер К. Злиденність історизму. – К.: Абрис, 1994. – 192 с.
9. Поппер К. Предположения и опровержения. – М.: Ермак, 2004. - 638 с.
10. Поппер К. Историческое объяснение. // Эволюционная эпистемология и логика социальных наук: Карл Поппер и его критики. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 464 с. – с.330-339.
11. Хайек Ф. Контрреволюция науки: Этюды о злоупотреблении разумом. – М.: Фонд "Либеральная миссия", ОГИ, 2003. - 288 с.
12. Мизес Л. Теория и история: Интерпретация социально-экономической эволюции. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 295 с.
13. Гаек Ф. Індивідуалізм та економічний порядок. — Харків: Акта, 2002.
14. Колінгвуд Р. Ідея історії. – К.: Основи, 1996. – 615 с.
15. Мизес Л. Соціалізм: Економічний і соціологічний аналіз. - М.: "Catallaxy", 1994. - 416 с.
16. Мизес Л. Человеческая деятельность. - М.: Экономика, 2000. - 878 с.
17. Дойч Д. Структура реальности. - Москва-Ижевск: РХД, 2001. - 399 с.
18. Сорос Д. Утвердження демократії. – К.: Основи, 1994. – 224 с.
19. Collins R. Sociology: prescience or antiscience? // American Sociological Review. February 1989, vol.54, p.124-139.

Стаття надійшла 07.09.2005 р.